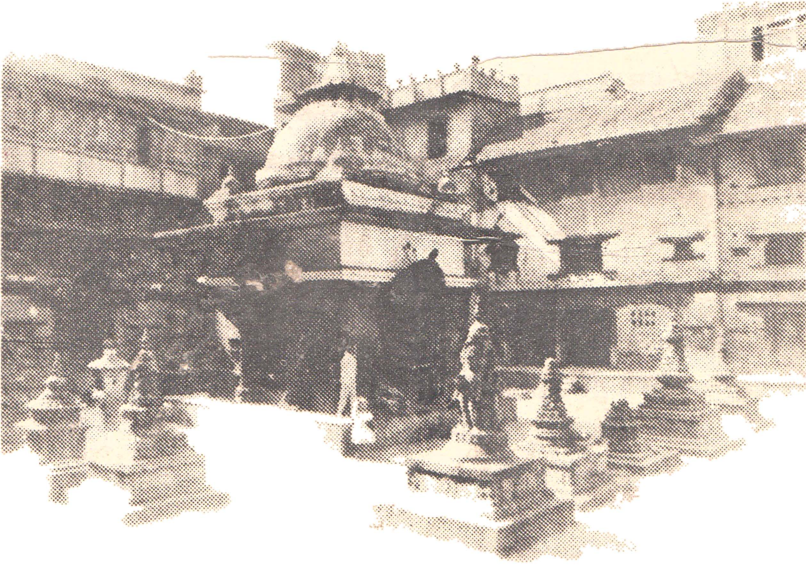
रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

कीर्तिपुण्य महाविहार (लगं बाहाः) या परिचय

कीर्तिपूण्य महाविहार लगं बहा:या छगु दृश्य

लगं बाहाः सुधार समितिया छत्वाचा खँ

भगवान बुद्धया अन्तिम काल (इ.पू. ४९६-४९१) ताकय् भगवान बुद्धयागु गृहराज्य व शाक्य तयूगु कपिलवस्तु व कोलिय देवदह राज्ययात कोसलराज विडुपं ध्वस्त यासेंली थःगु सुरक्षा व बुद्ध धर्मया संरक्षणया लागि हिमालय पाखे थाय् सरेजुया वोपिं शाक्यत मध्ये गुलिखे शाक्यत नेपालय् वया बसोबास यात । नेपालय् बसोबास याय् धुंका नेपामि जुयाः च्वंपिं शाक्यत सकसिनं थौंया पर्यन्त तकनं बुद्ध धर्मया संरक्षण यासे बौद्ध जीवन हना हे वै च्वंगु दु । थुकीया दसुया रुपे भीसे स्वेफु शाक्यत नेपालय् वया स्वनिगःया स्वंगुली दे यें, यल व ख्वप न्यंक बसोबास याना वया च्वंगु थौंया अद्यापि दहेदनी । गनगन शाक्यतसें बसोबास याना च्वन अनअन बौद्ध बाहा बही दयेका बाहाः बहीले तुं बौद्ध जीवन हना वया वं च्वन । थ्व खँया दसुया रुपे स्वेबले यें न्यंक दैच्वंगु भिंच्यागु मू बाहाःत मध्ये लगं बाहाः कीर्तिपुण्य महाविहार न छगु खः । उकिसनं किम्वदन्ती कथं ला मञ्जुश्रीनं येंदे अर्थात् थुगु येंदे स्वनेधुंका दयेकूगु प्यंगु बाहालय् छगु खः । उगु प्यंगु बाहाः मध्ये कीर्तिपुण्य महाविहार (लगंबाहाः) न्हापांगु बाहा खः धैगु जिमिगु विश्वास दु । न्हचागु थजु बुद्ध धर्मयात न्हंके मबिसे बौद्ध जीवन हना वं वैच्वंगु थ्व कीर्तिपुण्य महाविहार लगं बहाया चिचाहागु ऐतिहासिक परिचय दको नेपामि बौद्धतय् न्हचने न्हचब्वे खना लगं बाहा सुधार समितियात तसकं लयूताः वः । नापं थ्व लगंबाहाःया चिचाहागु थ्व परिचय भगवान बुद्धया शिक्षा शील, समाधि व प्रज्ञा सकसित प्राप्त जुयेमा अले विश्वे न्यंकभनं शान्ति ब्वलनेमा धका मनं तुना ।

सौजन्यः

हर्षमुनि शाक्य

अध्यक्ष, युवा बौद्ध समूह

यें, नेपा ।

कीर्तिपुण्य महाविहार (लगं बाहा:) या परिचय

✍ च्वमिः भुवनलाल प्रधान

येंयागु फ्रिंच्यागु मू बाहालय् दुथ्यानाच्वंगु लगं बाहा: किंवदन्ती कथं ला मञ्जुश्रीनं मञ्जुपतन अर्थात् थुगु यें दे:स्वनेधुंका दयेकूगु प्यंगू बाहालय् छगू ख: । लगं बाहाया संघया सदस्यपिंगु धापुकथं ला मञ्जुश्रीनं दक्वसिबय् न्हापां हे थुगु बाहा दयेकूगु जुल । थुकिया दसु धासा मदु ।

अथेसां थन विचा: याये वहगु छता खं छुदु धा:सा लगं त्वा:या लागाय व थुकिया ज:ख: च्वंगु थासय त:धंगु, चिधंगु बाहा:बहि आपालं मौजुद दु । भीगु शहरया नां येंनाप स्वा:गु येंगाल त्वा: लगंलिक्कं तुं ला: गन लूगु ल्वहं पतिं लिच्छविकालीन इतिहासय् यक्व ज: खयेका च्वंगु दु । थुगु लगंयात पुलांगु अभिलेखय् 'लञ्जग्वल' धैत:गुलिं थुगु थाय आपा पुलांगु धका सिद्धजू । हानं, जन बाहा: द्यो सालेगु लगं बाहालय् क्वचायेक्यगुनं विना कारणं याना तल खैमखु ।

लगं त्वालय् व उया इताथिताय् च्वंगु आपालं बाहा:बहि लगं बाहानाप स्वानाच्वंगु दु । थुकिया कचा बाहा: निगू व छगू ननि थ्वनापं हे दु । थुगु बाहा:या संस्कृत नां कीर्तिपुण्य महाविहार ख: । थुगु कीर्तिपुण्य धैगु शब्द कीर्ति नांम्ह जुजुं थुगु बाहा:या जीर्णोद्धार यासांनिसें जूगु धाइ । अथेसां कीर्ति नांम्ह जुजु स्वनिगलय् गुबलें जूगु खनेमदु । हानं थुगु कीर्तिपुण्य धैगु शब्द दकलय न्हापालाक्क संक्वय् वज्रयोगिनी स्थानय् च्वंगु चैत्यया स्वंगु नां - गुं विहार, कीर्तिपुण्य विहार व पद्मगिरि धर्मधातु विहार मध्यय् छगू नालय् खनेदु । संक्वयागु कीर्तिपुण्य महाविहार (अर्थात् गुं विहार इं. ३९०-४१५ ताकय्याम्ह लिच्छवि जुजु वृषदेवया पालय् दयेकूगु एवं ऐतिहासिक कथं प्रमाणित चैत्य जूगुलिं लगं बाहा:, न्हायकं बहि, च्वाकं बहि आदि बाहा: - बहिलं 'कीर्तिपुण्य' धैगु शब्द 'गुं बाहालं' हे का:गु खनेदु । लगं त्वालय् व इताथिताय् च्वंगु बाहाबहिया नामय् "कीर्तिपुण्य महाविहार' धानावेच्वंगु दु । गथे - (१) लगं बाहा: (कीर्तिपुण्य चैत्य महाविहार), (२) दथुननि (वज्रधातु महाविहार), (३) वन्ता बाहा: (कीर्तिपुण्य महाविहार), (४) त:बाहा: (कीर्तिपुण्य वज्रधातु चैत्य महाविहार), (५) न्हायकं बहि (कीर्तिपुण्य महाविहार), (६) च्वाकंबहि (कीर्तिपुण्य महाविहार), (७) येता (शायद् पश्चिम) बाहा: (कीर्तिपुण्य भुवनसुन्दर जोग बाहा: व ज्या: बाहा: (जयवन्ध महाविहार) वज्रधातु वा कीर्तिपुण्य मखुसां लगं बाहा:नाप स्वाना च्वन । च्वाकं वही व न्हायकं बहियापिं शाक्य पुर्खापिं ला गुं विहारं हे वोपिं ख: ।

चैत्य (वचीभा:), बाहा:, बहिया सम्बन्धय् लुमंके बह:गु छता खं छु दु धा:सा जुजु वृष देवया पालय् न्हापां दयेकूगु चैत्य वा विहारयात गुंमिंदयेकूगुलिं गुं विहार, पद्मगिरि नांगु पर्वत त्वापलय् दयेकूगुलिं 'पद्मगिरि धर्मधातु विहार' व छुं हुनिं (सम्भवत: कीर्ति नं पुण्य नितां लाइ धैगु विश्वासया कारणं) 'कीर्तिपुण्य महाविहार' धका जूगु जुइफु । अलय् थुकिया नां उगु विहारयागु नां तुं कवकया - गुं विहार वा पद्मगिरि धायेमछिंगुलिं कीर्तिपुण्य महाविहार धका तल जुइमा: ।

उबलय् यागु लञ्जग्वल लागाय् न्हापां दयेकूगु लगं बाहा:यात च्वय् न्हयथनागु कारणं वा मेगु छुं कारणवश 'कीर्तिपुण्य' धका नां तल, उकिया इताथिताय् कचामचाकथं धमाधम दयेककूगु बाहा:बहिया नामय् नं मूल विहारया नां वया 'कीर्तिपुण्य' धैगु शब्द त्वमफिक दुथ्याकल ।

मेगु छ ता खं नं. छु धा:सा मञ्जुश्री नं ल: छवयेत न्हसिकाप वा क्वदुवाल गुंयि पा:गु खड्ग थुगु लगं बाहालय् तैत:गु दु धाइगु एवं मञ्जुश्री नं. मञ्जुपतन दयेके धुंका दकलय् न्हापालाक्क दयेकूगु बाहा: लगं बाहा: हे ख: धाइगु किंवदन्ती ख: हे ख: धका प्रमाणित याये मफुसां थुगु बाहा: स्वनिगलय दकलय् न्हापालाक्क निर्माण जूगु खयेफु धैगु संकेत या: ।

थुकथं कीर्तिपुण्य धका छगू हे नां जुयाचंगु च्वय् न्हयथना तैगु बाहा: मध्ये लगं बाहा छगू जक येंया १८ गू मू बाहा: लय् तथा न्हायकं बहि व च्वाकं बहि निगू जक फिंखुगू बहिलय् दुथ्याना च्वन । लगं बाहालय् शाक्यतय् बरे छुयेगु व वज्राचार्यत्तय आचा: लुयेगु निगुलिं विधि जू । येता बाहा: व क्वहिटि बाहालय् बरे छुयेगु लगं बाहाया थायपा.जु पिसं ।

लगं बाहा:या निर्माणबारय् थुकिया संघ सदस्य शाक्यतय् छगू किंवदन्ती दु । उगु किंवदन्ती कथं भगवान् बुद्धया अन्तिम काल (ई.पू. ४९६ - ४९१) ताकय् शाक्य तय्गु कपिलवस्तु व कोलिया देवदह राज्ययात कोसलराज विडुपं ध्वस्त यासेलि हिमालय पाखे वोपिं कोलिय शाक्यत गुलिं वर्तमान गोर्खा त्यागू बाय् योता पाखे च्वंगु यमयम टारय् च्वनेगु यात । उपिंमध्ये छम्ह कोलिय शाक्य आयुदेव लिच्छवि कालय् यें लगं त्वालय् च्वं वल । उगु इलय् हे थन ध्वस्त जुयावंगु बाहा: दैच्चन धाइ । उगु बाहा:यात ल्हवना आयुदेव अन हे च्वन । छुं इ लिपा वं थगु परिवारयात नं यें हे स:ता तल । थुम्ह आयुदेवया छगू मूर्ति लगं बाहा:लय् दनि गुगुयात 'ह्याउँख्वाल आ:जु' धाइ । थथे तुं लगं बाहा: संघयादुज: छथि शाक्यतय् आ:जु 'सिंहपति'-या मूर्ति ज्या: बाहालय् दु गुगु कि ने.सं. १ सालय् दयेकूगु धाइ ।

आयुदेवं यमयम टारंनिसें ज्वनावोगु धा:गु छगू चीग्व:गु चैत्य यौंकन्हय् <u>कवा:पा:द्यो दुगु क्वथाय्</u> दुने तैत:गु दु धाई आयुदेव वोगु व अनं. लिपायागु विस्तृत विवरण दुगु शाक्यतय्गु वंशावली छुं इ न्हयो तने धुंकल । जुजु जयस्थिति मल्लया इ (ने.सं. ५०२-५१४) स्वया न्हयोयाम्ह थुगु बाहा:या शाक्य रङ्गचन्द्रं थुगु बाहाया

जीर्णोद्वार यात । उया निम्ह काय्पिं -- मानचन्द्र व हर्षराम दैच्चन । थुम्ह मानचन्द्रं ने.सं. ४९२ आश्विन शुक्ल पूर्णीमा खुन्हु जुजु अर्जुन देव व उपराजा जयस्थिति मल्लया इलय महापाल श्री राजहर्ष भल्लोक पार्खें स्वयम्भू महाचैत्य जीर्णोद्वार या:बलम् कीर्तिपुण्य महाविहारयाम्ह शाक्य मानचन्द्रजुं विश्वमणी दयेका स्वयम्भू महाचैत्ययात देछाल । (स्वैदिसं अनुसूची १ ।)

नेपालय् ने.सं. ५०४ सालय् चीनं वोगु बौद्ध प्रतिनिधि मण्डलया लस्वकुस्व यायेगु ज्याय् पंमां मदनरामं व मानचन्द्र शाक्यं प्रमुख भूमिका म्हितूगु खं नं. थन न्हयथने बह जू ।

न्हायकं बहिलय् थुम्ह मानचन्द्रं ने.सं. ५०८ सालय् त:गु छगू अभिलेखं थुगु खं कनाच्वंगु दु -- "जुजु जयस्थिति मल्लया त: धंगु निगाह नं यश वा ऐश्वर्य प्राप्त जुयाच्वंम्ह, तस्सकं दानीम्ह, स्थविर (थाय्पा:जु) या काय मानचन्द्रं थ:म्हं कमाय् या:गु धेवां किजा हर्षराम सहित जुया शिरशिखा (कूट) सहित गु वज्रासनम्ह बुद्धयागु लुंयागु मूर्तियात कीर्तिपुण्य महाविहारे (अर्थात् लगं बाहालय्) क्वा:पाद्योया रुपय् लक्षहोम याना विधिपूर्वक पलिस्था यात । उम्ह क्वापा: द्योयात स्वत जा:गु देग: दयेका उकी विधिपूर्वक थापना यात । उगु दे:गलय् लुंयागु तस्सकं थिनाच्वंगु न्यागू गजू छुनाबिल (स्वैदिसं अनुसूची ३) ।

वं थ:म्ह काय ज्ञानचन्द्र सहित प्रवजित जुया लगंयागु विहारय् गान्धुलि भट्टारकयागु लुंयागु मूर्तियात लक्षाहुति याना विधिपूर्वक पलिस्था यात । थुगु पलिस्था ज्या राजाधिराज परम भट्टारक श्री श्री जयस्थिति मल्लया विजय राज्यय् ने.सं. ५०८ जेष्ठ शुक्ल दशमी उत्तरफाल्गुण नक्षत्रे सिद्धि योगय् शुक्रवार खुन्हु जूगु जुल (स्वैदिसं अनुसूची २) ।

हानं उखुन्हु हे मानचन्द्रया किजा हर्षरामं बाहा:या भिक्षु संघयात फं निग्व: दुत्यूंगु जुल । थुम्ह हर्षरामया म्हयाय जयतलक्ष्मी जुजु जयस्थिति मल्लकालीन पंमां मदनराम वर्धन या श्रीमती जुयाच्वन । उगु फं छग्वलय् कियात: गु अभिलेखं थुगु खं सीदु: - "उ खुन्हु हे स्थविर (थाय्पा:जु) रङ्गचन्द्रया काय एवं मानचन्द्रया किजा हर्षरामं थव स्त्री जयलक्ष्मीसहित जुया उगु कीर्तिपुण्य विहारय् जुग: पञ्जरां खुन्हु लुंयागु फं छथल छथल का व कपाय दान बियेत बुंनं. तैबिल" (स्वैदिसं अनुसूची ३) ।

मेगु फंलय् कियात:गु अभिलेखया सारांश थथे ख: -- "...महामात्य श्री जयसिंहराम व कनिष्ठ अमात्य श्री मदनरामया प्रसाद प्राप्त जूयाच्वंम्ह ...... शाक्यभिक्षु मानचन्द्रया किजा दानपति शाक्यभिक्षु श्री हर्षराम गृहपत्नी श्री जयलक्ष्मीसहित जुया प्रतिवर्ष श्रावणकृष्ण त्रयोदशी युगादि पर्व दिवसे (अर्थात पञ्जरा खुन्ह) फुक शाक्यभिक्षु भिक्षुणी संघयात थुगु कीर्तिपुण्य महाविहारे थुगु लुं यागुफं छथल छथल भिंगु बांलागु का व कपाय दान बीत बुंतैबिल" (स्वैदिसं अनुसूची ४) ।

थुगु फंलय् सियात:गु लुं ज्यलावन जुइमा: (थुगु फं थौंकन्हय् सिफ्ःयागु जक जुयाचंगु खनेदु) ।

राष्ट्रिय अभिलेखालयलय् च्वंगु ने.सं. ५९६ सालयागु सफुति च्वयात:गुकथं थुगु विहारय् उगुताकय् शाक्यभिक्षु देवाचन्द्र (थुप्तेन तेन्जिङ दैच्वंगु जुल) उयागु संय् नामं व ल्हासाय् बनय् ज्या: वनिम्ह जुयाच्वन धका सियेदु (स्वैदिसं अनुसूची ५) ।

थुगु कीर्तिपुण्य महाविहारया छम्ह शाक्यभिक्षु श्रीउल्हासचन्द्रं थव मांबौं परिवारया दुज: सकलयात अनुत्तर फल लायेमा धका सकोया सालंखु विहारयाम्ह बज्राचार्य श्री हृदयसेनयात आर्य पञ्चरक्षा, नामसङ्गीति, ग्रहमातृका सफू च्वके ब्यूगुजुल गुगु ने.सं. ६०३ वैशाख कृष्णा त्रयोदशी खुन्हु सिधयेकूगु जुल (स्वैदिसं अनुसूची ६) ।

जुजु शिवसिंह मल्लया पालय् ने.सं. ७२४ ताकय् थुगु कीर्तिपुण्य महाविहारया उदयचन्द्र धैम्ह शाक्य दैच्वंगु जुल (स्वैदिसं अनुसूची ७) ।

ने.सं. ७५२ कृर्तिपुण्य महाविहार महागौरी यताछें चोम्ह शाक्य भिक्षु श्री शमरसिंह व् मेम्ह श्री बिजयसिंह (नेप्रुसेन) नं. वसुन्धरा व्रत (गातिला) यात दछीयात गाक व्यवस्था याना बिल ॥

ने.सं. ७७८ श्री काष्टमण्डप महा नगराधिपति महाराजाधिराज कबिन्द्र जयप्रताप मल्ल देब बिजय राज्य दानपति शाक्यभिक्षु श्री मुनिरथंचन्द्र व् वृथा कायचा श्री सुर्येचन्द्र (नेप्रुसेन) नं. सुवर्ण कलस बसुन्धरा देबीया ब्रते (गातिला) यात तया ब्युगुजुल ॥ (स्वैदिसं अनुसूची ८) ।

ने.सं. ७८८ साल असारय् थन बाहा:याम्ह दानपति शाक्यभिक्षु श्री दिनकरया त:धिम्ह काय रत्नकर, मेम्ह काय ग्यामूच्छिलिङपिंसं. थ:थ:गु लाहातं सुवर्ण कलश पलिस्था याना दे:थकालि शाक्यभिक्षु श्री जयरत्न आदिसहित गोष्ठी समुच्चय याना थुगु सुवर्ण कलश दुत्युंगु जुल । (स्वैदिसं अनुसूची ९) ।

लगं बाहा:या क्वा:पाद्योया न्हयोनेसं च्वंगु चैत्यया लिकवय् च्वंगु ल्वहंपतियि कियात:गु शिलापत्रकथं उगु चैत्य व मण्डल कीर्तिपुण्य महाविहार महागौरी ननिमि च्वंम्ह शाक्यभिक्षु सुर्ज्येन्द्रं । “छिरिङ्ग” - संय् नां) दिवंगत जूम्ह थ: काय महामुनिया नामं ने.सं. ७९५ कार्तिक शुल्क पक्षे त्रयोदशी बुधवार खुन्हु थापना या:गु जुल ।

ने.सं. ७९६ सालय् शाक्य भिक्षु सूर्यचन्द्रं अक्षोभ्य (कवा:पा:द्यो) व वज्रधातु चैत्ययात पूजा याये बलय् मत बियेत ल्वहंयागु त्वा:ग्देवा दोहलपिल ।

- हेमराज शाक्य वैद्य - “कोलोफोन्ज् आयण्ड् इन्स्क्रिप्सन्ज्” पृ. १४४ ।

थौंकन्हय् लण्डनय् भिक्टोरिया आयन्ड अल्बर्ट म्युजिमय् लानाच्वंगु वज्राचार्य मुख: थुगु लगंविहार याम्ह शाक्यभिक्षु सुर्ज्येचन्द्र योताछें लगं येंगालय् च्वंम्ह गुरुभद्र कनकमुनिजुयात ने.सं. ७९७ सालय् देछा:गु जुल । थुम्ह सुर्ज्येचन्द्र ल्हासाय बनय् ज्या:

वनिम्ह जुल तथा उगु मुख: ल्हासाय् वनाच्वंपिं लंग खालछें च्वंम्ह शाक्यभिक्षु रत्नदेवं व चन्द्रज्योतिं अन हे दयेकूगु जुल (स्वैदिसं अनुसूची १०)।

थुगु लगं बाहालय् दंय्दसकं पाठ याइगु छगू वंशावली थनयापिं शाक्यतय्के दु। उकि थाय्पा:जु रङ्गचन्द्र शाक्य, उया कायपिंनिसें कया प्यस: दं लिपायाम्ह दोर्जे छिरिङ सं देशय् त:धकं बनय्ज्या सनाच्वंम्ह जुल। सिखाछेंय् दयेकात:गु उयागु छें आतंक दनि। लगं बाहा:या सम्यकया निर्तिं वं आपालं आयस्ता तैब्यूगु दु। युवा बौद्ध समूहया अध्यक्ष हर्षमुनि शाक्यजू उम्ह दोर्जे छिरिङ्या हे सन्तान ख:।

थुगु लगं बाहालय थौंतक नं. बाहा:यागु अङ्ग व प्रक्रिया पूवनाच्वंगु दु। थुकिया द्योछेंया छेलियि पलिस्था यानात:म्ह क्वा:पा:द्यो भगवान् बुद्धया मूर्ति ख:। धन कवथाय् तैत:गु छुं भचा प्राचीन वस्तुमध्ये चीग्व:गु छग्व: चैत्य न्हयथने बह: जू गुगु थुगु विहारया संस्थापक आयुदेवं यमयम टारंनिसें ज्वनावोगु जुल। थुगु चैत्य हे थनयागु संघया दुज:पिंनि देगुद्यो जुयाच्वन।

क्वा:पा:द्योया क्वथाय् दुने च्वंगु सिंयागु चैत्यय् तानात:गु सिफ:पतियि कियात:गु ने.सं. ५४० सालयागु अभिलेखकथं दानपति श्री जयपतिजुं थ:म्ह दिवंगत पिता जयपतिजुयात सुखावती भुवन एवं महामुद्रासिद्धि प्राप्त जुइमा धका तथा थ:पिंत सुखसम्पत्ति लाभ जुइमा धका कामना यासे किजा देवहर्ष सहित जुया क्वा:पा:द्योयात छुं दान दुत्यूंगुजुल (स्वैदिसं अनुसूची ११)।

क्वा:पा:द्योया दे:पापाखे च्वंगु ल्वहंपौयागु अभिलेख थथे दु :- "ने.सं. ८०४ जुजु पार्थि (वे)न्द्र मल्लया पालय् बज्रधातु चैत्य कीर्तिपुण्य महाविहारे च्वंम्ह शाक्यभिक्षु श्री भुजचन्द्रजुं दयेकूगु जुल।"

थुगु बाहा:या दथुयि दनात:गु दे:ग:या दुने छग्व: बहचाधंगु वज्रधातु चैत्य दु। उगु बज्रधातु चैत्यया हुनिं हे बाहा:या नां बज्रधातु महाविहार जूगु ख:। रत्नकाजी विजयरत्नयागु 'नेपा:गा:या विहारया ता:चा'- कथं युगु चैत्य पुखूया दथुं स्वयं प्रकट जूगु जुल व थुकिया त:लय् पन्नाया खानि दु धाइ। पुखुलिं बुया वोगुलिं हे थुकिया जलहरीयि त्व:मफिक ल: वुयावैचनिगु जुयाच्वन। उगु ल्वहंयागु जलहरीया हिटि मङ्:थौंतक दनि। चीभा: जक ने.सं. ११११ कछलाध्व षष्ठी बुधवार खुन्हु खुयायंकल। आ:दुगु चीमा: उगु सालय् हे बछलाध्व प्रतिपदा बुधवार खुन्हु न्हूगु दयेका त:गु ख:।

थुगु बाहा:या छ्चाखेरं लिच्छविकालीन, मल्लकालीन व आधुनिक याना भ्रिंनिग्व: ति चैत्य, स्तम्भ आदि कृति दु। गुलिंगुलिंलय् अभिलेख कियात:गु नं दु।

थनया शाकयतय्गु आगमय् सम्बन्धित शाक्यतय्त त्व:ता संघया दुज: जुयाच्वंपिं मेपि. शाक्यतय्त हे दुकाई मखु। हर्षरामया पालय् त:बाहा: (कीर्तिपुण्य वज्रधातु चैत्य महाविहार) याम्ह वज्राचार्य लुमन्त भद्रयात गुरु थापना याना आगमय् दुथ्याकुगु जुल। थुम्ह लुमन्त भद्र शाक्यभिक्षु बज्राचार्य ने.सं. ५०० सालय् अमात्य जगत वर्मायागु "न्यायविकाशिनी" शीर्षक सफू ल्हययेगु ज्या या:गु दु (स्वैदिसं अनुसूची १२)। थौंतक

नं उम्ह लुमन्त भद्रया सन्तान वज्राचार्यपिंत जक थन आगमय् दुकाइ (लुमन्तभद्र शाक्य जूसां वज्राचार्य दीक्षा कासेंलि वज्राचार्य जूगु जुल)।

थुगु लगं बाहा:या संघ बल्लाना हे च्वंगु दु धायेमा: । थुकि शाक्यत व वज्राचार्यत निथि दु । वज्राचार्यत सछिम्ह ति दुसा शाक्यत निस:त्या ति दु । थनयापिं शाक्यत च्वय न्हयथनाकथं कोलिय शाक्यतय् सन्तान ख: । वज्राचार्यतय् ब्रम्हुतय सन्तान नं दु । खुगु पुस्ता न्हयोयाम्ह धनञ्जय उपाध्याय नं. थुगु बाहालय् वज्राचार्य दीक्षा का:गु जुल । वज्राचार्य शास्त्रीय नृत्यया धार्मिक गुरु स्व. सप्तमुनि वज्राचार्य उम्ह धनञ्जय उपाध्यायया खुत लिपायाम्ह सन्तान ख: । थनयागु संघय् च्वय् न्हयथनापिं शाक्य, वज्राचार्य, ब्रम्हुत बाहिक नं इलय् इलय् मेमेगु पुच:नं ध्याका त:गु दु । जुजु भास्कर मल्ल (ने.सं. ८२१-८३४) या हुकुमं रथपं थन च्वंवोपिं छ थि शाक्यत नं. थन दुध्याका त:गु दु ।

थुकथं थनया संघय् शाक्यत आपा: जक दुगु मखु कि जेष्ठानुक्रमय् नं च्वय् लानाच्वंगु दु । उकिं थनया थाय्पा:जु प्राय: शाक्य हे जुयाच्वनि । थुगु स्थितियि वज्राचार्यतय् लुमदंगुलिं उमिसं न्ययेदं ती न्हयोनिसें थ:पिनिगु बरे छुयेगु व आचा: लुयेगु बिस्कं तर थुगु बाहालय्सं तुं यायेगु यात । बाहाया नित्य पूजा, पर्व पूजा आदि शाक्यतसें भिंछ्ला व वज्राचार्यतसें लछि चलय् यानाच्वन ।

लगं बाहा:या छगू विशेषता सम्यक पर्व न्यायेकेगु ख: । न्हापान्हापा लगं बाहा:या सम्यक खुसी बहिलय् न्यायेकिगु जुयाच्वन । इटुं बाहा:यागु सम्यक बुरां ख्यलय् व वटु त:बाहा:यागु धा:सा प्यूखा बाहालय् याइगु जुयाच्वन । सम्यक न्यायेकेगु अवधि प्यदंप्यदंय् छक्व: जुयाच्वंगु जुल । गोरखाया जुजु श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहनं. स्वनिग: त्याकेत छ्चा:खेरं लं. पनाब्यूगुया लिच्वकथं दिकेमा:गु सम्यक पर्व थनया स्थिति सामानय जुइधुंका: नं उयागु छगू हे भाषा छगू हे धर्मयात जक तिब: बिइगु नीति अर्थात् सम्यक न्यायेकि बलय् जुजुयात देछाइगु हनापौ पर्वतिया भासं च्वयेमा: जा-भ्वय नयेमज्यू धैगु आदिया विरोधय् दोर्जे छिरिङपिसं सम्यक न्यायेकेगु दिकल । लिपा सं. १८६१ सालय् गुठी जाँचया कचहरी अड्डां इटुं बाहा:या धनसिद्धि बाँडा, वटु बाहा:या सूर्यकला बाँडा, लगं त्वा:या धोजे छुलिं (दोर्जे छिरिङ) स्वम्हेसित नेपाल (युद्धय्) बुसांनिसें (ने.सं. ८८८, वि.सं. १८२५ सालंनिसे) गुठी मन्यायेकूगु वापतय् गोयदां (पानफूल रुपियाँ) १६० तका (रु. १६०/-) बं कया मू पाहाँ जुजु याना आवनिंसे स्वंगुलिं गुठी छथि याना परापूर्वया रीतिकथं न्यायेकेगु आदेश बिल (स्वैदिसं अनुसूची १२) ।

थुकथं थुगु स्वंगू बाहा:यागु सम्यक स्वंगुलिं ल्वाक छ्याना छगू हे याना व प्यदंप्यदंया थासय् भिंनिदय् छक्व: जक न्यायेकेगु ग्वसा: सं. १८६१ (अर्थात् ने.सं. ९२४) साल फाल्गुनय् जूगुजुल ।

अन्तय् छु धाये मालाच्वंगु दु धा:सा थौंकन्हेयागु परिस्थिति अन्तर्गत बाहा:बहिया अवस्था न्हियाह्निथं स्यनावना च्वंसां थुपिं आतक नं. झीगु संस्कृतिया अमूल्य सम्पदा ख: । थुपिं झीगु फुक प्रकारया चित्रकला, मूर्तिकला, नृत्यकला, वाद्यकला, मृत्तिकाकला, काष्ठकला, प्रस्तर कला, धातुकला, मित्तिकला, स्थापत्य कलाया संग्रहालय जुयाच्वंगुया नापं महायानी, वज्रयानी दर्शनया धुकू एवं "शान्ति, मैत्री, बहुजनहिताय" धैगु बुद्ध बचनया प्रतीक जुया वैच्वंगु ख: । छगू हे शब्दय् धायेगु स्वल धा:सा न्हापायागु नेपा: थुपिं बाहा: बहिलय् हे सुलाच्वंगु दनि । अलय् थुगु गौरवमय संस्कृति गुलि थौं ल्यनाच्वन उकिया संरक्षण नं. बाहा:बहिपाखें हे जुया वैच्वंगु दु । उकिं थुमिगु महत्व व गरिमा थौं नं पा:मजूनि, बरु न्हियान्हिथं तच्वया वैच्वंगु दु ।

अनुसूची १

"ने.सं. ४९२ आश्विन शुक्ल पूर्णी अश्विनी नक्षत्र सुकर्म योग बुद्धवार खुनु ध्वोजाबरोहण सम्पूर्ण कार्ये सिधयका: प्रतिष्ठा यागुजुल ।

राजा जयाअर्जुनदेव व उपराजा जयस्थिति मल्लया समय महापात्र श्री राजहर्ष भल्लोक पाखें स्वयम्भु महाचैत्य जिर्णोउद्धारे कृर्तिपुण्य महाविहार याम्ह शाक्य मानचन्द्रजुं विश्वमणी दयका स्वयम्भु महा चैत्य यात चरेयागु जुल ।"

(१) संस्कृत सन्देश वर्ष १, अंक १०, वीर पुस्तकालयं प्रकाशित

(२) पं. हेमराज शाक्य (स्वयम्भू महाचैत्य, पृ. ५)

अनुसूची २

"यो बुद्धचिन्तां प्रकरोति जन्मी कायेन वाचा मनसा च वित्तै: ।
स एव साक्षाद्भगवन्मुनिन्द्रस्तस्मै नमो धर्म्मधुरंधराय ॥ १ ॥

स्वस्ति श्रीमदनेकपुण्यनिलये नैपाल देशे शुभे
राजा राजगुणालय: प्रविदित: सर्वार्थिकल्पद्रुम: ।
सम्यग्धर्मनय प्रचारकुशल: षड्वर्गवांछारत:
श्रीमान् श्रीस्थितिराज मल्ल इति यो लोकार्तिरक्षाव्रती ॥ : ॥

तस्यावनीशस्य पृथु प्रसादात्प्रवर्द्धमानोरु यशोविभूतिः
श्रीरंगचन्द्रस्यङ विरात्माजोऽभूच्छ्रीमानचन्द्रो भूवि माननीयः ॥ ३ ॥
सर्व्वार्थिने सर्व्वमिदं मया स्वं सदा प्रदातव्यमिति प्रतिज्ञा ।
अशेषलोकव्यसनानि हन्तुमासिद्यदीयं (या) महती च चिन्ता ॥ ४ ॥
यःकीर्तिपुण्याख्यमहाविहारे सलक्षहोमं पितु राजयादौ ।
हैम सकूटं वरकोष्ठपालं वज्रासनं स्थायपयति स्म बुद्धं ॥ ५ ॥
तत्कोष्ठपालायतनं त्रिभौमं पुरं वि निर्या(र्मा) य च तत्र देवं ।
श्रीहेरुकं यामलकं सलक्षहोमं प्रतिष्ठापितवान्स भूयः ॥ ६ ॥
पुनश्च तस्योपरि पंच हैमान्देदीप्य मानान्कलशान्सकेतून् ।
आरोप्य लक्षाहुति दान पूर्वं तेषां प्रतिष्ठाम करोत्स एव ॥ ७ ॥
स्वात्मार्ज्जितै सद्द्र विणौ र्व्ययित्वा सुश्रद्धया बुद्धपदाभिलाषी ।
सलोपकारै करसार्द्ध (र्द्र) चेताः श्री हर्स(र्ष) रामेण सहानुजेन ॥ ८ ॥
स शाक्यवंशोदधिजात चन्द्रः श्रीरंगचन्द्रात्मज मानचन्द्रः ।
श्रीज्ञानचन्द्रेसा सुतेन भूयः प्रवेशितः श्रीजिन धर्म मार्ग्गे ॥ ९ ॥
बुद्धालये रंगनके विहारे गांधूलि भट्टारक देव तारं (तां) ।
निर्माय हैम्ना विधिवत्सलक्षाहुति प्रतिष्ठापयति स्म बुद्धं ॥ १० ॥
अष्टोत्तरे पंचशते गतेऽब्दे नैपालिके जेष्ठशि(सि) ते दशम्यां ।
विद्योत्तरो फाल्गुण सङ्ज्ञके मे शुद्धयाख्ययोगे भृगुवासरे च ॥ ११ ॥
तस्यपुरावलेनैव सर्व्वेऽनुत्तरयायिनः ॥
सन्तु सत्वा महासत्वा बोधिचर्यापरायणाः ॥ १२ ॥

श्रेयोऽऽस्तु संवत् ५०८ जेष्ठशुक्ल दशम्यां उत्तरफाल्गुण नक्षेत्रे शुद्धियोगे शुक्रवासरे ॥

राजाधिराज परमेश्वरपरम भट्टारक श्री श्री जयस्थितिराज मल्ल देवस्य विजय राज्ये ॥ शुभमस्तु ॥"

- पूर्णिमा, वर्ष १, अंक ४, पृ. ५४-५९

अनुसूची ३

"ॐ अष्टोत्तर गते पंच शते नेपाल वत्सरे/ज्येष्ठ मासि शिते पक्षे दशम्यां शुक्र वासरे श्री श्री जयस्थितिमल्लस्य देवस्य धर्मशालिनः । राज्ये नेपाल देशे अस्मिन् काष्ठ मंडप पट्टने ॥ कीर्तिपुण्य विहारस्थे नंगस्थविर नंदनः । शाक्यः श्री हर्षरामः श्रीजयलक्ष्मीपति । सुधीः ॥ शाकयः श्री मानचन्द्रस्य नाता रत्न त्रयानूशः ॥ तत्रैव कीर्तिपुण्याख्या विहारे प्रतिवत्सरं ॥ युगादि पर्वदिवसें भिक्षुसंघाय भत्किकतः । अनेन हेम प्रस्थेन प्रस्थैकैकं सूतं तूलं । प्रदापयी तुमस्याय क्षेत्र दानं कृतस्तदा ॥ नलोपयितुमर्हत्ति येके त्रित्याय बुद्धये : । यदिवाऽस्मिन्महादाने विघ्नं कुर्व्वन्ति पामिनः ॥ ते यान्तु नरके घोरे रत्न त्रयस्य निग्रहात् ॥ अनेन कुशलेनैव काले वर्षन्तु वारिदा : । महिसमृद्धशश्यास्तु, धामिकोऽस्तु मदीपतिः ॥ शुभमस्तु ॥

अनुसूची ४

"स्वस्ति श्री नेपाल मण्डलालंकारभूत निखिलमं । त्रराज चक्रो शिरोमणि महामात्य श्री जयसिंहरामाणां तदनुज कनिष्ठामात्य श्री मदन रामाणां च प्रसाद सन्मानं दानादि परिवर्द्धमानविभवानुरुपदाना दिव्यसनेन धीमता श्री नंणस्थ विरपाद नंदन शाक्यभिक्षु श्री मानचन्द्रानुजेन दानपतिना शाक्यभिक्षु श्री हर्षरामेण गृहपत्नी श्री जयलक्ष्मी सहितेन प्रतिवर्ष श्रावण कृष्ण त्रयोदशां युगादि पर्व्व दिवसे सर्व्व शाक्य भिक्षुभिक्षुणी संघेभ्यो ऽ स्मिन्नैव कीर्तिपुण्य महाविहारे ऽ नेन कांचन प्रस्थनु भद्रकतं तूल प्रस(थ)कैकेक प्रदानाय क्षेत्रादिकं प्रदत्तं ॥ अतः परं केनापि तदीय पुत्रपौत्रादिमिर्व्वा अष्टौ (न्यै) श्वराजकुल पात्र कुलादिभिर्व्वा नलोपनीयं ॥ यदि वा लुपायै कैश्चिद्रत्नत्रयायकारिभिः । ते यांति नरके घोरे तस्माद्रक्षक धाम्मिकाः ॥ शुभमस्तु ॥"

अनुसूची ५

"देय धर्मोयं प्रवर महायान यामिन: परमोपासिक श्री काष्ठमण्डप नगरे श्री कृर्ति पुण्य महाविहारीय शाक्यभिक्षु श्री देवाचन्द्रस्य (थुपृतेन तेनजिङ्ग)"

- पञ्चरक्षा, ने.सं. ५९६, राष्ट्रिय, अभिलेखालय

अनुसूची ६

"ये धर्म्मा हेतु प्रभवा हेतुस्तेयान्तथागतो ह्यवद

द्वेषाञ्च यो निरोध एवम्वादि महाश्रमण: ॥ ॥

देय धर्म्मो यं प्रवर महायानयायिन: परमोपासक: श्री काष्ठमण्डप नगरे श्री कीर्तिपुण्य महा विहारावस्थित: । शाक्य भिक्षु श्री उल्हासरम्यचन्द्रस्य तस्य माता पद्म लक्ष्मी नामस्य ॥ भार्या हृदयलक्ष्मी पुत्र जीतरम्य चन्द्र पुत्री विजयलक्ष्मी सगण परिवारस्य यदत्र पुण्यन्तद्वत्वाचार्योपाध्याय मातापितृ पूर्वङ्गम कृत्वा सकल सत्व राशेरनुत्तरफलावाप्तये इति ॥ ॥

श्रीमत् श्री श्री जय राय मल्ल देवस्य श्री श्री जय रत्न मल्ल देवस्य श्री श्री जयरण मल्ल देव त्रिमय प्रभु ठाकुरस्य विजयराज्ये ॥ ० ॥

सम्वत् ६०३ बौशाख कृष्ण त्रयोदश्यान्तिथौ अश्विनी नक्षत्रे आयु ॥ ॥ ष्मान् योगे आदित्य दिने ॥ भगवति आर्य पञ्चरक्षा पुस्तक ॥ श्रीनाम सङ्गिति ॥ पुस्तक ॥ श्री ग्रहमातृका पुस्तक लिखि सम्पूर्णमिति ॥ लेखको यं श्रीसालंघुं विहारीय वज्राचार्य । श्रीहृदय सेनेनेति ॥

यथा दृष्ट तथा लिखितं लेखिको नास्ति दोषक ।

यदि शुद्धमशुद्धम्वा शोचनीय महद् बुधै: ॥"

- राष्ट्रिय अभिलेखालय:, ...

(ताडपत्र) रील सं. २१२४/८

छाप:

(१९८८ श्री भीम शम्शेर)

- पूर्णिमा सं. ७४, सं. २०४५

अनुसूची ७

"सिवसिंह मल्ल जुजुया पाले ने.सं. ७२४ से स्वयम्भू महा चैत्य प्रति सुवर्ण छत्र समर्पण शाक्य भिक्षु जयलक्षया सिलालेखे कृर्तिपुण्य महाविहार (लगं बाहा:) या श्रीउदयचन्द्रज्यू धका उलेख याना तल"

- हेमराज शाक्य - स्वयम्भु महाचैत्य, पृ.नं. १५८

अनुसूची ८

ॐ नमो: श्री बसुँधराय। स्वस्ति सम्बत ७५२ भाद्रपद मासे कृष्णपक्ष तृतीय याँ तिथौ ब्रतदिनै दापति श्री कृतिपुण्य महाविहाराधि स्थित महा गौरी यतार्छै शाक्यभिक्षु श्री शमरसिंह तस्य भातृ यतृ शाक्यभिक्षु श्री बिजयसिंह (नोप्रुसेन) अतिमहामनो हर्षण वर्ष बंधन गाकती नार ...... ।

॥ स्वस्ति ॥ सम्बत ७७८ ज्येष्ट मासे कृष्ण मक्षे अष्टभ्या तिथौ उत्र भद्रय रेबति नक्षत्र स्वभाग्य जोगे यथा कन्यमुहूते उपादित्य बारसरै मिथुन राशि गते सबितरि मिन राशि गते चन्द्रमसि ॥ श्री काष्ठमण्डप महानगराधिपति महाराजा ॥ षब्रतस ॥ श्री ३ बसुन्धरा देवी प्रितीन सूवर्ण पूर्ण लघल दोहरपा जुरो ॥

॥ दानपति शाक्यभिक्षु श्री मुनिरथं चन्द्र तस्य भातृ पुत्र शाक्यभिक्षु श्री सुर्येचन्द्र (नेप्रुसेन) न्हव । वबुयनिसन छ्रासे दोहोर यता या ध्व सूवर्ण कलेश स सवर्ण सहरी ३दे । छ्रासं ध्व दिनस प्रतिष्ठा याना जुरो ॥ धिराज कविन्द्र श्री २ जयप्रताप मल्ल देव बिजय राज्य ॥

(बसुन्धरा व्रत स्वर्ण कलसे कियातगु)

अनुसूची ९

महाराजाधिराज परम भट्टारक श्री काष्ठमण्डप महानगरे श्री श्री कविन्द्र जयप्रताप मल्ल देवस विजय राज्य दानपति रंगनतोर श्री कीतिपुण्य महाविहाराधिष्ठित वान्तावार ननी यन्ता गृहसित (स्थ) दानपति शाक्यभिक्षु श्री दिनकरस्य प्रथम पुत्र रत्नकर, दिनकरसे (स्थ) दुतिय दारा ग्यामूच्छिलिं थतसे नस्वहस्तेन ध्व सुवर्ण कर (ल) स प्रतिष्ठा याङन यौ तामै या जे (दे ?) ष थंकारि शाक्यभिक्षु श्री जयरन्ह प्रमुषन धर्म्म गोस्ति (ष्ठि) समूचय याङन ध्व सुवर्ण करस दुन्ताजुरो : ॥

स्वाचि सम्वत् ७८८ आषाढ मास्ये शुक्ल पक्ष दशम्यायां तिथौ
शुक्लम जोग्य यथा कर्ण मूहुर्ते बृहस्पति वार सरे
यथारासि गते सवितरि तथा रासि गते चन्द्रमसि
ध्वंकून्ह सुवर्ण करस ध्वपोथिं प्रतिष्ठा याङन
सम्पूर्ण दुन्ता जुरो -

- चिल्लागु गुठीयात लुंया कलश तया ब्यूगु सफुलिं

अनुसूची १०

स्वैदिसं:

जोन के. लाक - बुद्धिष्ट मोनाष्ट्रिज अफ् नेपाल,"
पृ. ३१६-७ & ५०२
John K. Locke - 'Buddhist Monastries of Nepal,
pp. 316-7 & 502

अनुसूची ११

"श्री (श्रे) योडस्तु सम्वत ५४० भाद्र प. कृष्ण चतुदस्यां तिथौ शुक्रवास्यरे सुद शुभ ।
श्रीश्री अक्षोण्य तथागत कीर्तिपुण्य महाविहार
दिवंगत पिता श्री शाक्यभिक्षु जयपतीजु सतंन पातस्यपितं स्वखावति लोक स्तभु:
महामुंद्रा सिद्धि प्राप्ता भवतु: दानपति पुत्र
श्री जयजीतजू सभातृ देव हेसन पिता सतंने इयका:
अनेन दानेन: सुख सम्पति भवतु: शुभ श्री कोपार्जुस सदुँत्ता शुभम्"

अनुसूची १२

"स्वस्तिश्री गुठिजाँचका कचहरिकस्यस्य पत्रम् .... आगे इटुंबाहालको धनसिद्धि बाडा वटु बाहालको सूर्यकला बांडा लगनटोलको धोजे छुलिं (दोर्जे छिरिङ) इ तीन जना छेउ ३ समेत गुठी यावत नेपाल फुटचादेखि बढो गुठि न चलाउँदा तस्को पान्फुल रुपैया एक सय साठी १६० ली रसिद दिनु अब उप्रान्त तिनै गुठि मिलि परापूर्वका रित्तासित गुठि चलाउँदै रहनु गुठिका षेत क्या वा बाधा धान्या गुठि नचलाई दबाई षानमा पस्या भारि डंड होला इति सम्वत् १८६१ साल मिति फागुन बढी १३ रोज शुभम् -"